

Sülçï / hekaýa

Category: Detektiw proza, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Sülçï / hekaýa SÜLÇI



Raýon prokurorynyň sülçüsi Altyn Agalyýewa adaty iş kabinetine geldi. Äpişgäniň birini açdy. Saryja tomsuň günü eýýäm ýokary galyppy. Heniz ömri paýawlanmadyk säher serginligi hem-de ýaňyja dünýä inen petişlik günuzyn nobatyna garaşyp bizar bolan şekilli ikisi birden kaşaňja kabinete eňdi.

Sülçï göze ilmeýän bu ýowuz tutluşygy birhowa synlamak isleýän ýaly içerä nazar aýlady. Serginligiň aýylganç garşydaşynyň öňünde dyza çökmezlik üçin iň soňky güýjüne goýana meňzeýänligi äşgärdi. Hoştaplyj yza tesýärdi.

Içerä prokuror Ahmet Magtymowiç girdi we baş atyp dermantinli

kabinetine geçip gitdi. Şonuň bilenem Altynyň başky oýlanmasy dumanda ýiten sudura döndi. Näme üçindir, onuň pikiri mydama görüp, iş salşyp duran adamsyna gönükdü. Kelteräk boýly, gazak ýüzli, giň maňlaýyna çalanan sargylyt saçy gelşik berýär. Daşrakdan änedende paşygrak burny kân bildirenok. It ýylgyryşly. Onuň bilen käte jedelleşýärem. Düýn, işiň ahyrragynda haýsy meseläniň üstünden düşüpdiler?

Ol gozganjyrady. Ahmet Magtymowiçiň gapysyna gözüniň gyýtagyny aýlady. "Haw-wa, şeýle"...

Ahmet Magtymowiç sowal beripdi:

– Hukuk organlarynda üýtgedip gurmagy nämeden başlardyň?

– Ilkinji nobatda hukuk gorajylaryň käbirleriniň wyždanyny päkizelärdim. Ýogsam, parahorluk, hak işi nähak etmezlik... ýoňlama öwrüldi. Şeýdip her kim öz işinden başlamaly.

Prokuroryň galyň ýüzüniň hamy dartylyp-dartylyp gitdi. Diýmek bu jogaby halamady.

– Onsoň?

– Onsoňam? Wezipeli kişileriň biziň işimize gatışmazlygyny...

Ahmet Magtymowiç gezmeledi, onuň sözünü bölledi.

– Umuman, bu aýdýanlaryň täzelik däl. Ony özüňem aňýansyň. Şeýle dälmi?

Sülçi biraz gyzardy:

– Elbetde, täze pikir aýtmak çetin. Biz entek gögeleräk.

Bu jogap weli, oňa ýarady. Dolmuş göwresi has gabaryldy. Garny, batly depilen pökgi kimin akja köýnegini deşip çykarly görüldi. Egnine kölege salýan uly gulaklary-da gymyldaşan ýaly boldy.

Bu görnüşe Altyn gülmän zordan saklandy. Gürrüňdeşiniň sussuny basanlygyny aňyp, göwni howalanan Ahmet Magtymowiç muny aňlamady. Eýsem näme? Söhbetdeşiň badyhowalygyny almak prokuroryň esasy häsiýetleriniň biri bolmalydyr. Şol endigiň ýokmy, onda bu işden el göterseň neplijedir.

Sülçi sözünü dowam etdi:

– Aklawjynyň roluny ýokarlandyrmaly. Ýogsam sud prosesinde onuň dişi ýer-ä däl, kagyz kertenok. Şeýdibem, käte hakykatyň üsti açylman galýar. Men aýyplanýanyň deslapky derňew işine sülçi bilen birlikde aklawjyny gatnaşdyrmagy teklip ederdim.

– "Iki goçuň kellesi bir gazanda gaýnamaz" diýýä köneler. Bu sülçiniň işini bulaşdyrar.

Ol ýüzünü keseräk sowdy. Dodaklary müňküldedi. Maňlaýynda iňňäniň gözünden syzylýp çykan şekilli çygjagazlar görüldi. Bu

onuň gürrüñdeşini bütinleý unudanlygyny hem-de öz-özi bilen içinden gepleşýänligini aňladýar. Dogrudanam bu teklibi hukuk işlerinde köp çorba sowadan Ahmet Magtymowiç aýtsa gelşikli boljak. Agzy sary guşjagazlar diňe enesiniň getiren iýmitine agzyny açsa ýagşy.

Altyn öýe gitmek üçin ýokary turupdy...

Ol Ahmet Magtymowiçiň öňünde tagta kagyzy patladybrak goýmasyna özüni rastlady. It ýylgyrşyna gözi düşdi. Ini jümşildedi. Prokurorda bir ýoknasyzlygyň barlygyny şol ýylgyryşdan biläýmelidi.

Ahmet Magtymowiç çalt yzyna öwrüldi.

Altyn hünji düzülen ýaly owadan, okuwçy poçerkine göz gezdirdiguçe derledi, ahyry pikirini jemläp içinden okady.

"Raýon prokurory Ahmet Magtymowiçe, obada ýaşaýan Welje Sähedowdan arza.

Işbu arnamada aýtjagym şudirki. Oba ilatynyň meýletin et ýygnaýjysy Nurýagdy Agalyýewiň holtumy giňäpdir. Ol menden üç müň manada göleli sygyr satyn aldy. Manadyny berdi. Hemmesi iňñeden çykma gök ýigrimibäşlik. Özem satylýan maly gapanda çekmän, göz çeni bilen alýar. Elbetde, ilata pul gerek. Onnoň pygamber söwdasyna razylaşýar. Bu-da hiç diýeli. Saý-sebäp bilen soň gol çeken kagyzy görüdim. Onda 3500 manat ýazylgy. Şol sanyň öň (gol çekenimde) galam bilen ýazylgydygyny duýdurýan, N.Agalyýew 500 manady artyk çilibilipdir. Başga-da şeýle diýýän adamlar bar. Sorag etmeli. Towuklar-da küme dörjeleşdirip, gerek zatlaryny tapýarlar. Menem sag-aman tussaglykdan geldim. O ýerde birneme zakgun öwrendim. Indi öňki Welje Sähediň ýokdur. N.Agalyýewiň aýaly sülçi. Onnoň ol äriniň işini garalamaz. Zakun boýunça-da, derňetmeli däl. Şondan üçrübem ýazanlarymy özüň barla. Birmahalkyny-da unut. Ýogsam-a, özüň bilýäň, dogrudy ol".

Adamsy barada ýazylanlar başda Altyny serpmeden gaýdan ýaly etse-de, soňky jümlelere çalaja ýylgyranyny bilmän galdy.

Welje Sähedow raýon merkezine ýakyn kolhozyň öňki towuk idedijisi çalasowat adam. Bu arzany-da çagalarynyň birine ýazdyranlygy belli.

Altyn raýona gelende ilkinji jenaýat işini Welje Sähedowyň üstünden gozgady. Ol hat-peteksiz wezipeli adamyň adyndan gelene näçe diýse towuk berip goýberipdir. Ýaş sülçi gije-gündiz hars ursa-da başga adamlary jenaýat işine çekdirip bilmedi. Sebäbi delilnama ýok. Ýogsam, beýle köp towugy ýeke

özünüň iýmedigine-de ýüregi ynanýar. Nätmeli? Belki, sud prosesinde hakykatyň üsti açylar. Käte şeýle-de bolýar. Ýöne ýagdaý suddada üýtgemedi. Belli bir adamyň adyny aýdyp bilmedik Welje Sähedow:

– Ah-ow, ýoldaş sud başlygy, meni ispolkom, raýkom iberdi diýip barýarlar. Haýsy birini ýatda saklaýyn? Baýyňa iş düşse özümiz bardyrys diýýärmisinler. Ýekesem görnenok indi. Sizem, elbet, gorkýansyňyzda. Olardan sorag-ideg...

Prokuror Ahmet Magtymowıç onuň sözünü bölledi:

– Aýdylýan wezipeli adamlardan sorag edildi. Subut bolmady.

– Eýse, nä olar galhozyň towugyny mugtuna iýdik diýjekmi? Ýogsam-a, burnundan gelinçä symyşlandyrlar. Seňem lökgäň kän gezek barypdy.

Oturanlar pyňkyryşdylar.

Ahmet Magtymowıç elinden kempudy alnan çaga ýaly çytyldy:

– Meň adymdan barlan bolmagy mümkin. Barybir, bermeli däl. Umuman, siziň bu ýañraýanlaryňyz töhmet. Jenaýat kodeksinde muňam maddasy bar.

– Raýonda han özüňiz, soltan özüňiz. Iýeniňiz-ä çyndyr. O dünýäde haklaşarys enşalla. Başga-da maddaň bolsa tapyber.

Aklawjy işi gaýtadan derňemegi talap etdi. Prokuror onuň "töhmedini" nazarda tutup, sekiz ýyl berilmegini sorady. Hernä sud Welje Sähedowyň köp çagalylygyny, oň jenaýat işini etmedigini göz önüne tutup, soralyýandan etek ýyl kesdi. Ine, şol adam soňky ýyllary amnistiýa düşüp öwrülip gelipdir.

Her hal Altyn Welje Sähedowyň tutulmagynda özüni günäkär saýýardy. Elbetde, onuň lellimligem köp zyýan etdi. Aklawjyny bolsa, raýon çäginden çykaryp goýberdiler.

Nurýagda ýöňkelýän bu günä hakykatmyka ýa Welje Sähedow ar almak üçin al salýarmyka?

Nurýagdy... Haçan bu kesele ýolugyp ýörkä?

Altyn ýüzünü ýelpedi, az-kem endamy sowady. Çugdamlandy. Ilkinji tanyşlygyny ýada saldy...

Uniwersitet bilen oba hojalyk institutynyň arasynda woleýbol ýaryşy geçirildi. Çekeleşikli geçen oýunda institutyň ýigitleri üstün çykdy. Geçip barýarka sowlup oýnuň ahyrragynda baran student gyz Altyn gara der bolan syratly Nurýagdyny gördi. Bu çep ýañagy hally, kuwwatly ýigit şol günden başlap, gyz ýüregini gozgalaňa salypdy.

Soň, Altyn Nurýagdyny doglan gününüň ýygnansygyna çagyrdy. Ýigit gül getirdi. Az salymdan Altynyň jorasy doglan gününü

belledi. Onuň ýigidi gyzyň barmagyna goşa tylla ýüzük dakdy. Altynyň golaýjygynda oturan Nurýagdynyň dodaklary kemşerdi. Bu kemsinmek Altyna-da geçdi. Nurýagdynyň bol-telkilikde önüp-ösmänligi geýýän egin-eşigindenem bildirýärdi. Ýigidiň owadanlygy çüprek eşiklerini gelşige getirýärdi. Onuň kakasy Aşgabatda okap ýörkä, ýer titrände aradan çykypdyr. Ejesi Oguljahan eje ýeke dikraryna göz dikip, ojagy saklap oturyberipdir.

Ogiljahan eje...

Altyn gymyldamady. Kalbyny birhili mylaýymlyk gaplady. Ol gaýnenesini ilki görende susty basylypdy. "Munuň bilen oňşup, uzak bir gapydan girip-çykyp bolaýsa ýagş-ow" diýip, pikirlenipdi. Süňkbaşy iri, erkeksi biçüw. Hatda sesi-de erkeksi çykýar. Tutuklygyny göreniňde "Heý, bi aýal birmahal ýylgyrdymyka" diýdirýär. Onuň daş görünüşinde doňluk bildirse-de, ýüregi beýle däl eken. Turuwbaşdan gelnine "gyzym" diýip ýüzlendi. Işden gelse çay-suwy taýyn. Boş mahalyň gazet-žurnala güýmeniberýär.

Basym Oguljahan enäniň gözünde ünji göründi. Ol nämedenkä? Göwnüne degen ýer-ä ýok. Ýumuş buýraryna mähetdel, ýelgamaga dönýär.

Oguljahan ene "altyn elli" diýilýän aýallardan. Dokma dokaşyp, ik egrip galyňlyk üçin süşsiritngi puljagaz-da toplapdyr. Bagtyna, gelinligine galyň zeruryýetligi ýüze çykmany. Onsoň Nurýagdy "Žiguli" satyn aldy. Ýetmedik puluny karz alanmyş. Maşyn oňa hökman gerek. Raýonsdn uzakda obalara gatnap işlemeli.

Bir goňşusy Oguljahan ejä keçesiniň biçüeini etdirdi. Haçanda ong basmaly bolanda: "Oguljahan eje, elim az, kömekleşmäge gelniňi bersene" diýdi. Ýüň daralanda gelnini ümeçilige ibermek, keçe salyşdyrmak, köýnek biçdirip tikdirmek Oguljahan ejäniň ýüreginiň küýseýän zadydy. Goý gelni ýokary işde bolsa bolubersin. Bulary bilmek ata-baba gelýän ýol ahyry.

Gelni gaýnenesine delmuryp seretdi. Oguljahan ejäniň boldumly göwresi sykyldy, ýere bakdy.

Altyn indi ünjäniň sebäbine düşündi. Ertesi: "Ejesi, maňa el hünärini öwret, häzirem giç däl" diýip, çekine-çekine ýüzlendi.

Ünjüli gözlerde begenç alamatlary göründi... Nurýagdy şeýle zenanyň perzendi.

Adamsynyň eli egriligine ynanmak islemeýän Altyn haşlap dem

aldy, öňündäki kagyza gaýtadan nazar saldy.

Ahmet Magtymowiç geldi:

– Okadyňmy?

Sülçiniň baş atмага-da gurby çatmady. Iňňäniň gözünden geçjege dönüp gyslydy.

Prokuror sarymyk dişlerini görkezip, ýyrşardy:

– Bu arza öňrökden bäri ýatyr. Sakladym. Şeýtmesem, Nurýagdynyň geljegine palta urýar.

Altyn prokuroryň soňky jümlelerini pikir eleginden geçirdi:

Kolhozlaryň birinde başlygyň orny boş durdy. Nurýagdyny şoňa hödürlejekmişler.

Sülçi Ahmet Magtymowiçiň taryna kakdy:

– Kolhozçylar Nurýagdynu kabul ederlermi? Indi olar hukuklaryna düşünyändirler.

Prokuror onuň sözünüň arasyny kesdi:

– Halk – bu bir goýun sürüsüdür. Nirä kowsaň şoňa eñer. Aňmaýaňmy? Sowetiň başlygy bilen aram saz. Nurýagdynyň kandidaturasyny aýdanam men oňa. Söz berdi.

Ahmet Magtymowiçiň ýüzünde inini jümşüldedýän ýylgyryş göründi. – Ýöne bir ýagdaý...

Welje Sähedowyň ugruny tapyp arzasyny yzyna aldyrmaly. Ýüzünden geçmejek adamsyny üstüne ibermeli. Nurýagdy başga-da şo hiliräk tora çolaşan bolsa, kolhozyň arhiwinden wedomostlary alyp täzelemeli. Ilata beren pullarynyň hakyky sanyny ýazmaly. Artyk sowanyny ýerli-ýerinde goýmaly. Wessalam.

Altynyň maňlaýy Welje Sähedowyň arza ýazan kagyzyňa degerläp-degerläp gitdi. Ahmet Magtymowiç mundan şirin lezzet alýan şekilli esli mahal synlap durdy, soň kagyzy alyp, aňrysna öwrüldi.

"Wah, Nurýagdy, nädäýdiň muny? Durmuşda kem zadymyz ýoga biziň". Ýolboýy şeýle pikirden saplanmadyk Altyn günortanlyk edinmek üçin öýe geldi. Gelniniň işikden ätlände keýpiniň bozuklygyny aňlan Oguljahan eje agtygy bilen ala-ýaz bolup oturmasyny goýup, ör boýuna galdy:

– Näme gyzym, gurat dälmi?

Altyn oňa gussaly nazaryny dikdi. Lebzi halal garry ene! Gör, sen niçik ogul ösdürüp ýetişdiripsiň. Ol seň ömrüň dowamy bolmaly, emma paýawlatmaklary mümkin. Bir ýerlerden gelip, gelniň gursagyna inçejik umyt sümüldi: "Belki, ýalandyr. Ahmet Magtymowiç tilki sapalakly adam-a. Onda Welje Sähedowyň

arzasyny nätjek?"

Her hal Altyn gaýnenesiniň sowalyna ugurdaş jogap gaýtardy:

– Az-kem enesi.

Eli ýuwulan bolsa-da, Oguljahan eje küdüge garşy ýöneldi.

– Gel, guzym, eliňe suw akydaýyn.

Bogazy dolarlan Altyn başyny ýaýkady. Oguljahan ejäniň kündükli eli howada doňup galdy. Gyzjagazy garaja gözlerini balkyldadyp Altynyň ýüzüne howatyrly seretdi. Köpleriň gözi gidýän durmuşynyň işigindeb sowuklyk ätledi. Mizemez maşgala döwleti yrandy.

Öýlän ýene iş ýerine geldi. Ahmet Magtymowic kolhozlaryň birine leksiýa okamaga gidipdi. Ol giçlik ýa-da ertir irden işe gelmelidi.

Gapyda ýaşuly adam görüldi:

– Salawmaleýkim...

Altyn laňña ýokary turdy:

– Salam, Welja aga.

– Gurgunmy, key-keýgim. – Ol birden ýüzüni bürüşdirdi.

– Geç, oturyň.

Welje hödürlenlen oturgyçda jaýlaşyp, ýüzüniň derini silkme telpegi bilen süpürdi. Altyn içgin-içgin hal-ahwal soraşdy. Ol göwünli-göwünsiz jogap gaýtardy.

– Gulluk, Welja aga.

– Bi prokuror gerekdi.

– Ol-a ertir geler.

Welje turuberdi:

– Aýdyberiň, Welje aga.

Ýaşuly sägindi:

– Aýtsam, adam ibermäňizi bes ediň. Arzamy hergiz yzyna aljak däl.

Aňk-taňk bolan Altyn ýene ör turdy:

– O nä adam?

– Seň äriň Nurýagdy. Inimi iberipdir 500 manat bilen.

Arzamyzy-da köp sakladyňyz. Ahmedi gowşadansyň-da, elbet. Ýogsam hukuk işgärleri o hili habary gotura derman etmeli. Ertir gelerin, şonna Ahmet hana derňew geçirmese ýokary arz etjegimi aýdaryn. Men indi birneme zakuna düşünýän. Wah, başga sülçi, ony guzy dişi bilen çeynärdi.

Ol gitdi. Altyn şol öňki keypsizligi bilen giçlik öýe geldi. Gelin her dem-de adamsyna garaşýardy. Ol ilatdan alan malyny şäherde etlige tabşyryp, basym gara bermelidi.

Hawa, Ahmet Magtymowıç at oýnadýar. Bu köre hasa. Welje Sähedıñ Nurýagdynyñ üstünden ýazan arzasyny menden gördürmek üçin bilgeşleyin saklandyr. Şeýdip, bir okda iki towşan urmak isleyär. Bir-ä Welje Sähedı maña garşy öjükdirmek, birem menu gysymynda saklamak...

Ol uludan dem aldy. Şagga-şagga derledi.

Bir gije ýaşan ömür günlerinden uzak bolup göründi. Gözlerine ciş kakylan meñzedi. Häli-şindi Nurýagdynyñ ýoluna nazar aýlaýar. Soňa-baka hol beýleräkde uklap ýatan Oguljahan eje beter ünjä goýdy. Nurýagdy... Şeýle bolup çykaýsa... bu gara bagyr näder? Menden ýüz öwrermikä? Ýetim gyz Altyn onuñ bilen şeýle bir öwrenişipdir weli, agyn enesi saýýardy. Tagamly nahar taýynlamagy, el hünärini, mähremligi... haýsy birini sanajak. Oña Oguljahan eje öwretdi. Söýgiden jyda düşmek kynmy ýa adamkärçilikli Oguljahan ejeden?

Bu sowal aldym-berdime salansoň Altyn howluda kän gezek gezmeledi. Turdy. Ýene oturdy. Ahyry daña golaý ymyzgandy. Şo bada-da biri yralan ýaly boldy. Hopugyp oýandy. Ine ol...

– Sag-salamatmyñ, Altynym?

Gelinden ses-üýn çykmady. Nurýagdy onuñ gözlerine içgin seretdi.

– Ýarawsyzmyñ?

– ?!

– Işiñde nädürslik ýüze çykdymy?

Altynyñ saryýagyz ýüzi gyzgylt öwsüp, inçemik göwresi yrandy. Morta sowal berdi:

– Maşyn üçin alan karz puluñy üzdüñmi?

– Juk.

Äri aljyrady, ýüz-gözünü sypjyklatdy. Ilkinji sapardaky ýaly şirinlik hem çekinjeñlik bileb onuñ başyny sypalaşdyrdy:

– Altynym, dünýäm, yhlasym meniñ...

Gelin beýleräk çekildi. Nurýagdy öwrüm etdi:

– Oh, ýogsa-da... – Goltugyndan lowurdap duran goşa tylla yüzük çykardy: – Me, Altynym. Basyn doglan günüñdir. Şonda gowşurjakdym weli... Ýadyña düşýämi, birmahalky kemsinenimiz.

Altyn ýylan gören ýaly tısgindi, gözüñ ýagyny iýip gelyän yüzüklere parhsyz garady. Geñirgän Nurýagdy yüzüekli elini yza çekdi, birdenem çök düşdi.

– Altynym, başa iş düşdi. Ilki şulary almak üçin... soň gatnap işlemeli bolansoň, maşyn üçin... karz diýýänim ýalan...

Nurýagdynyñ üzlem-saplam gürrüñleriniñ soñky sözleri gulagyna

ilmedik Altyn güňleç seslendi:

– Welje Sähedowyň aýdýanary... çyn-da?

– Hym-m. Men... Meni başlyk etjekler. Oň üçin Ahmet Magtymowiçe müň manat berdim. Bary, şo artdyryp ýazmadan düşdi. Ýöne... – Ol sojap-sojap dem aldy: – Halyny... halyny satmaly. Pul ýene gerek, kömek et, Altynym.

Altyn ýüregine iň ýakyn adamyň keseki birine öwrülip barşyna geňirgendi. Ýöne birden ysgyny gaçdy. Ýykylmazlyk üçin, elini ýassyga diredi. Agzynyň içem gus-gurudy. Oňa nepi degerden daň çigregi ejizdi.

Nurýagdy ýassykdaky, käsäniň agzy ýaly, öl-myžžygyň galdyran yzyny gördi. Onuň ýüregi hut öz gursagyny ýarara getirdi. Ýigit elewredi:

– Altynym...

Gelniniň sesi agy gatysykly çykdy:

– Sagat dokuzda... Sülçiniň jaýyna... bararsyň.

Saňnyldaýan Nurýagdy agaç telärjige diredi. Gulaklary şaňlady:

– Prokurordan... Ahmet Magtymowiçden, idinsizmi?

Altyn jogap bermedi. Ýöne hanasy guran şekilli gözlerden goşa damja myssaran ýañaklardan ýol ýasady.

Nurýagdy muny gördi. Şol goşa damja ony ýylдыrym uran ýaly etdi. Özünde söýget edinip, dik durmaga-da gurbat tapmadyk ýigit göwresini aşak goýberdi.

Howanyň serginligi heniz aýrylmandy. Gaýdyp petişlik bolmajak ýalydy.

1988 – 1991 ý.

© Annatagan NURGELDIÝEW. Detektiw proza